

The Role of Cyberspace in the Structure of the New International Order

□ Seyyed Abdol Rahim Mousavi¹ | □ Mohammadreza Movahedisefat² |
□ Rahman Najafi Sayyar³ | □ Mahdi Ouria^{4✉}

1. Associate Professor of Strategic Defense Management, Imam Ali University, Tehran, Iran.

2. Associate Professor of Strategic Cyberspace Management, University of National Defense, Tehran, Iran.

E-mail: movahedi@sndu.ac.ir

3. Associate Professor of International Relations, University of National Defense, Tehran, Iran. E-mail:

majafi1385@gmail.com

4. Graduate of Strategic Cyberspace Management, University of National Defense, Tehran, Iran.

(Corresponding Author), E-mail: m.ouria@casu.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

2025-5-10

Received in
revised form:

2025-6-25

Accepted:

2025-7-26

Published online:

2025-8-23

Keywords:

Cyberspace,
virtual space,
International
relations, world
order, New
World Order

ABSTRACT

Objective: The international order is a dynamic concept that has undergone fundamental changes with the advent of cyberspace. This research aims to investigate the role of cyberspace in the structure of the new international order to provide a coherent image for strategic decision-making by elucidating the transitional order and visualizing the new order influenced by cyberspace.

Methodology: This research is developmental in purpose and employs an exploratory mixed-methods approach (qualitative-quantitative). For qualitative data collection, interviews were conducted with nine experts. For the quantitative section of this study, 92 questionnaires were completed, which were designed using a 5-point Likert scale and analyzed using SmartPLS software.

Findings: The structure of the new international order was elucidated with four components: "transitional period," "structure," "schools of thought," and "concept."

Conclusion: In this transitional period, profound changes have emerged in the global order, stemming from technological, cultural, and social transformations. The new structure redefines norms and values, with diverse schools of thought, particularly Islamic thought, playing a key role in shaping the global future. A new concept of the international order also contributes to changes in global relations and actors, leading in a way to the emergence of new patterns in international interactions.

Cite this article: Mousavi, S. A. R., Movahedisefat, M. R., Najafi Sayyar, R., and Ouria, M. (2025). The Role of Cyberspace in the Structure of the New International Order. *Defensive Future Studies*, 10 (37), 1-32.

DOI: [10.22034/dfs.2025.2045886.1851](https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2045886.1851)

Publisher: IRI Military Command and Staff University

Extended Abstract

INTRODUCTION:

The international order is a dynamic and evolving concept, constantly subject to the influence of technological, social, and cultural factors. With the advent and expansion of cyberspace, this order has undergone fundamental transformations, redefining such concepts as power, security, agency, and the status of states on the global stage. The growing importance of non-state actors, the emergence of network-centric relations, and the increased pace of developments in this domain have fundamentally altered the nature of international interactions. This study aims to explicate the role of cyberspace in shaping the structure of the new international order and to provide a cohesive perspective for strategic-level decision-making in international relations.

METHODOLOGY:

This research is developmental in purpose and follows an exploratory mixed-methods approach.

In the qualitative phase, data were collected through semi-structured interviews with 9 experts in the fields of international relations and cyberspace, and thematic analysis was conducted.

In the quantitative phase, a 5-point Likert scale questionnaire was developed based on the initial conceptual model and distributed among 92 relevant faculty members and specialists. Data were analyzed using Smart PLS and structural equation modeling (SEM). The validity and reliability of the instrument were assessed via Cronbach's alpha, composite reliability, and convergent/discriminant validity indices.

RESULT:

The structural model analysis revealed that cyberspace significantly influences and redefines four main dimensions of the new international order:

Transitional Period: The transition from traditional to new forms of order, characterized by the diminishing significance of geographical and conceptual boundaries and the increasing agency of non-state actors and networks.

Structure: The formation of new configurations of power and relationships, the emergence of new and regional powers, and the intensification of cyber and global competition.

Schools of Thought: The transformation and expansion of classical theories towards concepts such as cyber diplomacy, with an increasing role of cultural and religious ideas, particularly Islamic thought, in shaping the future of global order.

Concept: The redefinition of key notions such as power, security, and sovereignty, together with the rise of new arrangements and patterns in international interactions and state relations.

All these dimensions, validated by the final model (path coefficients above 0.7 and satisfactory reliability and fit indices), were confirmed as major areas affected by cyberspace.

DISCUSSION:

This study demonstrates that cyberspace, beyond being a mere communication tool, acts as a fundamental driver in shaping the architecture of the new international order. The rapid flow of information, the direct involvement of new actors, the networking of relations, and shifts in power and legitimacy criteria have collectively challenged and transformed traditional concepts and institutions of international order. Especially notable is the role of theoretical schools and the significant contribution of Islamic thought in future global order-building processes.

CONCLUSIONS:

Overall, cyberspace fosters the emergence of a new paradigm in international relations and global agency, making it imperative for policymakers, academics, and strategic managers to pay heightened attention to governance models, security issues, and national interest promotion within this new domain.

پروژیکٹ: گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نقش فضای مجازی در ساختار نظم جدید بین‌الملل

سیدعبدالرحیم موسوی^۱ محمدرضا موحدی صفت^۲ رحمان نجفی سیار^۳ مهدی اوریا^۴

۱. دانشیار مدیریت راهبردی دفاعی، دانشگاه افسری امام علی (ع)، تهران، ایران

۲. دانشیار مدیریت راهبردی فضای سایبر، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران، رایانامه: movahedi@sndu.ac.ir

۳. دانشیار روابط بین‌الملل، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران، رایانامه: majafi1385@gmail.com

۴. دانش‌آموخته مدیریت راهبردی فضای سایبر، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول) رایانامه: m.ouria@casu.ir

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۲/۲۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۴/۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۵/۰۴

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۶/۰۱

کلیدواژه‌ها:

فضای سایبری،

فضای مجازی،

روابط بین‌الملل،

نظم جدید جهانی،

نظم جهانی

هدف: نظم بین‌الملل مفهومی پویا است که با ظهور فضای مجازی دچار تغییرات بنیادین شده است. این تحقیق با هدف بررسی نقش فضای مجازی در ساختار نظم جدید بین‌الملل انجام شد تا بتواند با تبیین نظم در حال گذار و تصویرسازی از نظم جدید متأثر از فضای مجازی، تصویر منسجمی برای تصمیم‌گیری‌های راهبردی ارائه نماید.

روش‌شناسی: این تحقیق از نظر هدف توسعه‌ای و از رویکرد تحقیقات آمیخته اکتشافی (کیفی-کمی) استفاده گردیده است. برای گردآوری کیفی داده‌ها مصاحبه با ۹ نفر از صاحب‌نظران و برای جامعه آماری بخش کمی این پژوهش تعداد ۹۲ پرسشنامه که با مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت تنظیم شده بود، تکمیل و با نرم‌افزار Smart PLS تحلیل شد. **یافته‌ها:** تحلیل مدل ساختاری نشان می‌دهد که فضای مجازی با تأثیرات معنادار بر مؤلفه‌های «دوران گذار» با ضریب مسیر ۰.۷۵۱، «ساختار» با ضریب مسیر ۰.۷۰۵، «مکاتب» با ضریب مسیر ۰.۸۷۵ و «مفهوم» با ضریب مسیر ۰.۸۱۵، نقش حیاتی در دگرگونی نظم بین‌المللی و بازتعریف مفاهیم بنیادین آن ایفا می‌کند.

نتیجه‌گیری: در این دوران گذار، تغییرات عمیق در نظم جهانی به‌وجود آمده که ناشی از تحولات فناوری، فرهنگی و اجتماعی است. ساختار جدید به بازتعریف هنجارها و ارزش‌ها پرداخته و مکاتب مختلف تفکر، به ویژه تفکر اسلامی، نقش کلیدی در شکل‌دهی به آینده جهانی ایفا می‌کنند. مفهوم جدید از نظم بین‌الملل نیز به تغییر در روابط و کنشگری‌های جهانی کمک می‌کند و به نوعی به ظهور الگوهای نوین در تعاملات بین‌المللی منجر می‌شود.

استناد: موسوی، سیدعبدالرحیم؛ موحدی صفت، محمدرضا؛ نجفی سیار، رحمان؛ و اوریا، مهدی. (۱۴۰۴). نقش فضای

مجازی در ساختار نظم جدید بین‌الملل. *آینده پژوهی دفاعی*، ۱۰ (۳۷)، ۱-۳۲.

DOI: [10.22034/dfs.2025.2045886.1851](https://doi.org/10.22034/dfs.2025.2045886.1851)

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

نظم جهانی متغیر مهمی است که سیاست خارجی و داخلی کشورها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این نظم موقعیت کشورها در صحنه بین‌الملل را نشان می‌دهد و در هر دوره‌ای از تاریخ تابعی از ساختار و چگونگی توزیع قدرت است. فناوری‌های کلیدی و برترسازی که به انسان قدرت تسلط به محیط و فضای پیرامونی در زمین، هوا، دریا و فضا را می‌دهد موجب تغییر در نظم جاری بین‌الملل می‌شود.

نظم بین‌المللی در مفهوم کنونی از نظر تاریخی در قرن شانزدهم پس از پایان جنگ‌های سی‌ساله مذهبی (۱۶۴۸-۱۶۱۸) میان کشورهای اروپایی با برقراری روابط سیاسی با معاهده وستفالی پی‌ریزی و شروع به شکل‌گیری کرد. پیش از ظهور این نظام، اجتماعات در قالب شهر، امپراتوری و یا قبیله وجود داشتند که با وجود آنکه نظام سیاسی داشتند، اما سازمان‌دهی سیاسی آن‌ها با سازمان‌دهی سیاسی دولت-ملت و حاکمیت سرزمینی متفاوت بود. این نظام بین‌الملل مجموعه‌ای از نهادها، قواعد و هنجارهایی دارد که به خود نظام و کنشگران آن معنا داده و روابط میان آن‌ها را تنظیم می‌کند و نهادهایی مثل جنگ، موازنه قوا، دیپلماسی، حقوق و سازمان‌های بین‌المللی را تعریف می‌کند (دهشیری، ۱۳۹۳: ص ۱۹).

نظم بین‌الملل مفهومی پویا است که همواره در حال تحول، قبض و بسط است. مفهوم نظم بین‌الملل در عرصه‌ی نظری و عملی پس از پیدایش فضای مجازی تغییراتی بنیادین داشته است. ظهور فضای مجازی و شروع عصر اطلاعات در تعریف مفاهیمی نظیر قدرت، امنیت، سرزمین، مرز، ملت، حاکمیت، نظام بین‌الملل، کشورهای مستقل، سازمان‌های دولتی و غیردولتی بین‌المللی، سازمان‌های مردم نهاد، شرکت‌های چندملیتی و به‌طور کلی در همه مؤلفه‌های قدرت ملی و بین‌المللی تحول و دگرگونی ایجاد کرده است. فضای مجازی با تأثیر عمیق بر ساختار نظم بین‌الملل، جهانی شدن را تسریع کرده و مرزهای سنتی را کمرنگ نموده است. این فرایند نه تنها به ادغام اقتصادی و فرهنگی جوامع انجامیده، بلکه ساختارهای قدرت سنتی را نیز دگرگون ساخته است.

از طرفی حفظ امنیت و منافع ملی مهم‌ترین وظیفه دولت در روابط بین‌الملل است. در روابط بین‌الملل، امنیت به دو صورت فیزیکی و هویتی مطرح است. امنیت فیزیکی به معنای تسکین دغدغه‌های ارضی و حاکمیتی و امنیت هویتی به معنای اطمینان از تأمین

منزلت و احترام در سطح بین‌المللی است. علی‌رغم حفظ اهمیت و اصالت مفهوم امنیت در روابط بین‌الملل، فضای مجازی موجب تغییرات در انطباق و مصداق‌های مفهوم امنیت در روابط بین‌الملل نیز شده است.

از این‌رو این مقاله در جستجوی نقش فضای مجازی در ساختار نظم جدید بین‌الملل است تا بتواند با تبیین نظم در حال گذار و تصویرسازی از نظم جدید متأثر از فضای مجازی، تصویر منسجمی برای تصمیم‌گیری‌های راهبردی ارائه نماید.

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

نظم بین‌الملل

رند^۱ نظم بین‌الملل را مجموعه قواعد، هنجارها و نهادهایی که روابط بین بازیگران کلیدی در محیط بین‌المللی را اداره می‌کنند تعریف کرده و نظم را یک الگوی باثبات و ساختاریافته از روابط بین دولت‌ها که شامل ترکیبی از بخش‌های مختلف از جمله هنجارهای نوظهور، نهادهای قانون‌گذار، و سازمان‌ها یا رژیم‌های سیاسی بین‌المللی و غیره می‌داند (Mazarr, 2016: 7).

از نظر کیسینجر، نظم جهان عبارت است از مفاهیم مورد پذیرش یک منطقه یا تمدن درباره چپستی مناسبات عادلانه و توزیع قدرتی که گمان می‌کنند باید بر همه جهان اعمال شود و کاربست عملی این مفاهیم در گستره جهانی تعادل قدرت در جهان است و نظم‌های منطقه‌ای نیز از همین اصول پیروی می‌کنند با این تفاوت که در یک محدوده جغرافیایی مشخص اعمال می‌شوند. از نظر کیسینجر هر نظمی بر دو مؤلفه اصلی استوار است: نخست، مجموعه‌ای از قوانین پذیرفته‌شده که محدوده‌ی اختیارات را در عمل تعریف می‌کنند و دوم، موازنه قدرتی که به هنگام ناکارآمدی قانون، حدود را تعیین می‌کند و از چیرگی یک واحد سیاسی بر دیگر واحدها جلوگیری می‌کند (Kissinger, 2015, P: 13).

از منظر اجتماعی نظم به معنای الگوی پایداری از ترتیبات اجتماعی است که دارای دو بُعد ساختاری و کارکردی است. بُعد ساختاری آن ناظر بر ترتیب کشورها و چگونگی روابط همه کشورها نسبت به هم است. در این نگاه نظم بین‌الملل سلسله‌مراتب قدرت‌ها است (رحمان زاده، ۱۳۸۸).

¹ RAND

بعد کارکردی ناظر بر هدف کشورها در نظم بین‌الملل که تلاش می‌کنند در جایگاه مطلوب خود قرار گرفته و اهداف سیاسی، اقتصادی، دفاعی و... خود را برآورده سازند. نظم نقطه مقابل هرج و مرج نیز است. در گذر زمان، ساختار و اهداف کارکردی نظامها تکامل پیدا کرده و با تعامل اجتماعی میزان معینی از ثبات و پیش‌بینی پذیری را به وجود می‌آورند. بر بررسی روابط بین‌الملل نظم در برابر عدالت نیز قرار می‌گیرد چون عدالت که از آن به برابری، مساوات و دادگری یاد می‌شود (هادی‌پور، ۱۴۰۲) صرفاً ترتیبات اجتماعی نمی‌باشند بلکه ارزش‌ها و آرمان‌هایی هستند که منابع مهمی برای تأمین مصالح اجتماعی محسوب می‌شوند. نظم بین‌المللی می‌تواند ارائه دهنده اطلاعات، منابع اقتصادی، حقوق بشر، مداخله، دسترسی به جنبش‌های اجتماعی جهانی و سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی باشد و شرایط لازم را برای استفاده از محصولات فرهنگی فراهم آورد. بسیاری از این محصولات شاید مزاحم و متجاوز تلقی شوند، اما این امکان نیز وجود دارد که دولت‌ها یا مردم در سراسر جهان مشتاق آن‌ها باشند و این محصولات برای آن‌ها مفید باشد. (جمشیدی و نقدی، ۱۳۹۸)

محوریت مفاهیم نظم جهان ساخته و پرداخته رویکردهای قدرت، منفعت و هنجار هستند. نظم قدرت محور در الگوواره‌های واقع‌گرا و نظم منفعت محور در چارچوب الگوواره تساهل‌گرا برخاسته از مصالح، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک انسانی و اجتماعی در سطح بین‌الملل است (اسماعیلی، ۱۳۹۴: ۴۸).

به‌طور کلی کشورها در نظام بین‌المللی جایگاه‌های متفاوتی دارند که سطوح مختلفی از قدرت، امنیت و رفاه را برای آن‌ها فراهم می‌کند. تحول در مفهوم نظم بین‌الملل و عوامل شکل دهنده آن علاوه بر دولت‌ها به سمت بازیگران دیگر نیز کشیده شده است و دامنه آن نیز از قدرت‌های بزرگ به سمت دیگر دولت‌ها و حتی بازیگران فرو ملی و انسان‌ها کشیده شده است (دهشیری، ۱۳۹۳).

نظم در مکاتب مختلف روابط بین‌الملل

واقع‌گرایان نظم یا نظام بین‌الملل را فقط به روابط و معادلات بین دولت‌ها محدود می‌کنند. روابط و معادلاتی که قدرت و به‌خصوص قدرت نظامی دولت‌ها و به‌صورت مشخص‌تر قدرت‌های بزرگ در آن‌ها نقش و تأثیرگذاری اصلی را دارند. رویکردهای سنتی واقع‌گرایی بر سطوح خردتر تحلیل یا دولت‌ها تأکید داشت؛ اما واقع‌گرایی ساختاری یا نئورئالیسم اهمیت و تعیین‌کنندگی قدرت‌های بزرگ در تبیین نظام

بین‌الملل را مورد تأکید قرار می‌دهد. کنت والتز به‌عنوان معروف‌ترین نظریه‌پرداز واقع‌گرایی ساختاری، با تأکید بر نگاه نظامند، ساختار نظام بین‌الملل را بر اساس سه مشخصه تعریف می‌کند که شامل اصل سازمان‌دهنده (آنارشی)، تمایز بین واحدها و توزیع قابلیت‌ها یا قدرت بین واحدها است. اما آنچه در این بین بیشترین اهمیت را دارد این است که توزیع قدرت بین بازیگران نظام‌های بین‌الملل بر اساس تعداد قدرت‌های بزرگ مشخص می‌شود. از این رو ساختار نظام با تغییر در توزیع قدرت در بین واحدها متحول می‌شود. (Waltz, 1979:98) در الگوواره واقع‌گرایی، نقطه کانونی نظم بین‌الملل، تصریح بر بازیگران دولتی به‌عنوان واحدهای شکل‌دهنده به نظم در فقدان قدرت ناظم‌وار مرکزی است. در تفکر نئورئالیسم نیز دولت‌ها به‌عنوان موجودیت‌های واحد، بازیگران مرکزی در سیاست بین‌الملل هستند و به‌رغم تحولات شگرف جهانی همچنان مرکزیت خود را حفظ خواهند کرد (سعیدی، ۱۳۹۳).

تساهل‌گرایی^۱ به‌عنوان یکی از نحله‌های نظری محوری در روابط بین‌الملل با اتکاء بر مفروضه‌ها و اصول خاص خود، دیدگاه‌هایی متفاوت را در خصوص نظم بین‌الملل و نحوه تحول آن ارائه می‌دهد. عقلانی بودن انسان، آزادی فرد، برداشت مثبت از سرشت بشر، مؤثر بودن کارگزاری انسانی به‌منظور تغییر، عدم تفکیک میان قلمرو داخلی و بین‌المللی، تعهد به اجتماع جهان‌شمول بشری و نفوذپذیری مرزهای میان دولت‌ها از مهم‌ترین مفروضه‌های تساهل‌گرایی در عرصه روابط بین‌الملل تلقی می‌شود (دهشیری، ۱۳۹۳: ص ۳۵-۱۰). نولیبرال‌ها بر نهادها و رژیم‌های بین‌المللی تأکید دارند و تحت تأثیر سنت گروسیوسی، رژیم‌ها را به‌عنوان متغیرهای مستقلى تلقی می‌کنند که بر نظم و همکاری بین‌المللی تأثیر می‌گذارند. توضیح نولیبرال‌ها برای احیای نهادهای بین‌المللی در ادامه جنگ سرد این است که نهادها عقلانیت خودشان را دارند و به‌طور مستقل از نظم بین‌الملل حمایت می‌کنند. (سعیدی، ۱۳۹۶: ص ۱۰۶).

اندیشمندان مکتب انگلیسی، با برداشت خردگرایانه از روابط بین‌الملل آن را فراتر از یک نظام بین‌الملل، جامعه‌ای مرکب از دولت‌ها می‌دانند و قائل به اهمیت اهداف، قواعد، نهادها، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک آن‌اند. خردگرایی در عین پذیرش ماهیت آنارشیک روابط بین‌الملل (مانند واقع‌گرایان) بر اجتماعی بودن روابط اهداف و وجود اهداف و هنجارهای مشترک و همکاری میان دولت‌ها تأکید دارد؛ مانند آرمان‌گرایان و

¹ liberalism

در نهایت دگرگونی در روابط بین الملل را ممکن اما دشوار می‌داند. (مشیر زاده، ۱۳۸۳: ص ۱۶۷-۱۶۶)

سازمان‌نگاری در میانه بین مرزهای نظریه خردگرایی اثبات‌گرا و پست مدرنیسم تفسیر‌گرای رادیکال، به انواع مختلفی تقسیم می‌شود، اما همه اشکال آن در سه گزاره مشترک هستند: ساختارهای هنجاری یا عقیدتی به همان اندازه ساختارهای مادی حائز اهمیت هستند، بنابراین گذشته از ساختارهای مادی، نظام ایده‌ها، اعتقادات و ارزش‌های مشترک دارای خصوصیات ساختاری بوده و برکنش سیاسی و اجتماعی تأثیر می‌گذارند؛ ساختارهای غیر مادی و هویت‌ها، منافع و کنش بازیگران را شکل می‌دهند؛ کارگزاران و ساختارها به صورت متقابل تأسیس و ایجاد می‌شوند (اسماعیلی، ۱۳۹۴: ۷۸).

با توصیفات ذکر شده، می‌توان دیدگاه‌های کلان نظری در مورد نظم بین‌الملل را در قالب جدول شماره ۱ دسته‌بندی کرد.

جدول ۱: دیدگاه‌های کلان نظری در مورد نظم بین‌الملل
(متقی و همکاران، ۱۴۰۲)

نظریه	مؤلفه‌های اصلی نظم بین‌الملل	امکان تحول نظم بین‌المللی و بدیل‌ها
رنالیسم	دولت‌محوری توزیع قدرت بین دولت‌ها	دیدگاه بدبینانه به تحول اساسی نظم بین‌المللی، امکان تغییر در ساختار با انتقال قدرت بین قدرت‌های بزرگ
لیبرالیسم	دولت‌محوری نقش محوری نهادها و رژیم‌های بین‌المللی	نگاه خوش‌بینانه به تحول نظم بین‌المللی بر اساس تقویت صلح دموکراتیک، فراملی‌گرایی، تجارت و توسعه نهادگرایی
مکتب انگلیسی	اهمیت اهداف، قواعد، نهادها، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک در قالب جامعه بین‌الملل	وجود دغدغه تغییر در نظم بین‌المللی بدیل‌های نظم بین‌المللی: بقای نظام دولت‌ها بدون وجود عنصر جامعه؛ بقای دولت‌ها بدون وجود نظام؛ حکومت جهانی؛ ظهور قرون وسطاگرایی جدید
سازه- انگاری	اثرگذاری هم‌زمان ساختارهای مادی و معنایی تأکید بر جامعه بین‌المللی	امکان تغییر سیستمی نظم با تغییر رویه‌ها، قواعد و هنجارها سه حالت سرشت نظم: فرهنگ هابزی؛ فرهنگ لاکی؛ فرهنگ کانتی.

فضای مجازی و نظم بین‌الملل

فضای مجازی با تبدیل شدن به کانون قدرت و ثروت در نظم جاری بین‌الملل دگرگونی ایجاد کرده است. (دهقانی و رادفر، ۱۴۰۳). این فضا با ویژگی‌هایی مانند شبکه‌ای شدن، فشردگی زمانی و مکانی، اطلاعاتی و داده‌بنیاد شدن، سکویی شدن، همگرایی ابزارها، برخطی دائم (اتصال به جای ارتباط) و ... چارچوبی را ارائه می‌کند که انسان در قالب آن به تفکر و کنش می‌پردازد و از راه‌های گوناگون بر زندگی وی تأثیر می‌گذارد. این تأثیر موجب پدیدار شدن شکل جدیدی از نهادهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در سطح ملی و بین‌المللی شده است. فضای مجازی سلسله‌مراتب سنتی موجود در جوامع را دگرگون و جامعه شبکه‌ای را شکل می‌دهند. در جامعه شبکه‌ای، روابط اجتماعی ساختار سلسله‌مراتبی خود را ازدست داده و به تدریج شکل متقارن به خود می‌گیرد. نظام آموزش، نظام بهداشت، نظام اقتصادی (به‌ویژه نظام پولی و بانکی) و ... شبکه‌ای می‌شوند و بجای آن که مبتنی بر سلسله‌مراتب قانون‌گذاری سنتی اعتبارسنجی و اعمال حاکمیت شوند، شبکه‌ای شده و در تقابل با رویکردهای متمرکز پیشرفت می‌کنند و مقررات‌گذاری و اعمال حاکمیت بر آن‌ها از تابعیت مرزهای جغرافیایی خارج می‌شوند (دهقانی فیروزآبادی و رادفر، ۱۴۰۳: ص ۱۰).

باقابلیت‌هایی که فضای مجازی دارد اکنون به مکانی برای شکل‌گیری، گسترش و تقویت روابط و مناسبات اجتماعی برای پدیدار شدن مناسبات مردم‌سالار از طریق نظارت گسترده و تأثیر بر ساختارهای قدرت و افزایش دیپلماسی عمومی در سپهر عمومی شده است و قدرت‌های بزرگ از آن برای کسب اجماع جهانی با تولید و ارسال پیام‌های گسترده برای اثرگذاری بر افکار عمومی استفاده می‌کنند (برجلی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۹). وفور اطلاعات، اهمیت جنبه‌های ناملموس قدرت را افزایش داده و به یکی از وجوه قدرت که قدرت رابطه‌ای نام دارد برجسته کرده است (دهقانی و رادفر، ۱۴۰۳).

اثرات فضای مجازی با شدت و ضعفی متغیر به پنج قاره جهان منتقل و تغییراتی را در صورت‌بندی نظام جهانی ایجاد می‌کند. سمت‌وسوی این تغییرات را نظام فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی کشورها تعیین می‌نماید. کارکردهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و ... فضای مجازی بیان‌کننده چگونگی تعامل حوزه‌های مختلف در سطح ملی و بین‌الملل است. فضای مجازی ماهیت و نقش اصلی بازیگری را از دولت‌ها گرفته و در

قالب ابرهایی مانند متاورس موجب حضور قوی شهروندان و سازمان‌های دیگر در جامعه و نظام بین‌الملل شده و به بازیگری خاص خود می‌پردازند. مدل بازیگری افراد و کشورها بستگی کاملی به برداشت آن‌ها از عملکرد این فضا داشته و پیشینه تاریخی، فرهنگی و سیاسی کشورها و تجربه زیستی آن‌ها در صحنه بین‌الملل دارد. ویژگی تأثیر گذار فضای مجازی در نظام بین‌الملل تسریع و تقویت جریان آزاد اطلاعات است (دهقانی و رادفر، ۱۴۰۰).

فضای مجازی نظام معرفتی، قوای شناختی و تلقی انسان از دانش و معرفت را تغییر داده است. اینترنت مانند دیگر فناوری‌های شالوده شکن مانند؛ اختراع خط و کتابت، منجر به بروز تحولاتی شگرف در ساختار مغز و عملکرد ذهن انسان شده و عادات ذهنی، مدارهای عصبی و اتصالات سیناپسی مغز انسان را تغییر داده است. از مهمترین مختصات معرفت‌شناختی فضای مجازی که منجر به تغییر و تحول جدی در دستگاه شناخت (استدلال، یادگیری، حافظه و...) و حتی ماهیت قوای ادراکی انسان شده است عبارتند از: تغییر در ابزار طبقه‌بندی اطلاعات، مرور صفحه نمایش به جای خواندن مطلب، جمع‌آوری اطلاعات به جای دانش، تغییر در معیار صدق باورها، تغییر در الگوی توجیه باورها، فقدان ملاک تمیز میان حقیقت و مجاز، گسترش معرفت اجتماعی محور و تحول در مسئولیت معرفتی اشاره کرد. گستردگی قلمرو مخاطبان فضای سایبر (از جهت تعداد، سن، جنسیت و...)؛ رسانش آسان و سریع اطلاعات به مخاطبان در فضای مجازی؛ دسترسی نسبتاً آسان مخاطبان به اطلاعات در فضای مجازی؛ دسترسی به انبوه و گستره‌ای از اطلاعات در فضای مجازی و... از وجوه مثبت و سازنده این تغییر و تحولات است. اما پدید آمدن نسبی گرایی معرفتی به علت نشستن اطلاعات به جای معرفت، تغییر در الگوی صدق و توجیه باورها و فقدان ملاک قطعی برای تمیز حقیقت از خطا و نیز تضعیف قوه تفکر و حافظه انسان به علت بهره‌گیری بدون ضابطه و قاعده‌گریز از فضای مجازی و از مهمترین معضلات این فضا به‌شمار می‌آیند (وحیدی، ۱۳۸۶).

در ۸ فوریه ۱۹۹۶ میلادی جان پری بارلو در داووس سوسیسی بیانیه استقلال فضای مجازی را مطرح و اعلام کرد: دولت‌های جهان صنعتی غول‌های خسته از گوشت و فولاد هستند که هیچ حاکمیتی در فضای مجازی که خانه جدید ذهن است ندارند. در این فضا هیچ دولت منتخبی وجود ندارد و فضای اجتماعی جهانی را ایجاد خواهد کرد و

هیچ روشی برای حکمرانی در آن وجود ندارد و این دنیا بر اساس قراردادهای اجتماعی شکل خواهد گرفت. فضای مجازی متشکل از تراکنش‌ها، روابط و خود فکر است که مانند موجی در شبکه ارتباطات چیده شده است. فضای مجازی جایی است که همه بدون در نظر گرفتن نژاد، قدرت اقتصادی، نیروی نظامی یا محل تولد می‌تواند وارد شده و زندگی کنند. در این فضا هرکسی، در هر مکانی می‌تواند عقاید خود را، هرچقدر هم که منحصر به فرد باشد، بیان کند، بدون ترس از اینکه مجبور به سکوت یا هم‌نوایی شود. مفاهیم حقوقی دنیای صنعتی بر اساس ماده است و از دارایی، هویت، حرکت و... قوانین مادی تبعیت می‌کنند ولی در فضای مجازی هویت بدنی وجود ندارد، بنابراین نمی‌شود با اجبار فیزیکی نظم به دست آورد. فضای مجازی تمدن ذهن ایجاد خواهیم شد و این جهان انسانی‌تر و عادلانه‌تر از جهانی خواهد بود که دولت‌های عصر صنعتی ایجاد کرده بودند (Barlow, 1996).

ساختار نظم جدید بین‌الملل به آرایش و چیدمان قدرت و روابط میان بازیگران در عرصه جهانی اشاره دارد که پس از فروپاشی نظام دوقطبی جنگ سرد در حال شکل‌گیری است (Ikenberry, 2018). این ساختار با ویژگی‌های متمایزی همچون گذار از تک‌قطبی به چندقطبی مشخص می‌شود که در آن، قدرت‌های نوظهوری مانند چین، هند و برزیل در کنار قدرت‌های سنتی غربی نقش‌آفرینی می‌کنند (Acharya, 2017). رقابت راهبردی میان آمریکا و چین به عنوان دو اقتصاد و قدرت نظامی برتر جهان، مهم‌ترین مشخصه این دوران انتقالی است که منجر به شکل‌گیری نوعی دوقطبی جدید در کنار سایر قطب‌های قدرت شده است (Allison, 2017). همزمان، ظهور نظم‌های منطقه‌ای متمایز (Katzenstein, 2015)، نقش فزاینده بازیگران غیردولتی مانند شرکت‌های چندملیتی و سازمان‌های غیردولتی (Slaughter, 2017)، و اهمیت یافتن فضای مجازی و قدرت سایبری به عنوان قلمرو جدید رقابت (Nye, 2019)، از دیگر ویژگی‌های این ساختار نوین به شمار می‌روند.

پیشینه تحقیق

اصغرزاده و همکاران (۱۴۰۳)، در تحقیقی با عنوان «عوامل پیش‌روی سازمان‌های آینده در فضای متاورس» به این نتیجه رسیدند که متاورس با ایجاد تحولات بنیادین در ساختار و پویایی سازمان‌ها، نیازمند بازنگری در الزامات قانونی، زیرساخت‌های فنی و شیوه‌های حکمرانی است. پژوهشگران تأکید دارند که ورود سازمان‌ها به فضای متاورس

نه تنها فرصت‌های نوینی برای تعامل، مدیریت و بهره‌وری ایجاد می‌کند، بلکه چالش‌هایی همچون نبود هنجارهای مشترک، ملاحظات روانی و پیچیدگی روابط انسانی را نیز به همراه دارد. همچنین بر نقش محوری پیشران‌هایی مانند زیرساخت‌های فنی و الزامات حقوقی، و اهمیت توجه به عوامل اثرپذیر نظیر احساسات و سامانه‌های فرماندهی و کنترل تأکید شده است؛ امری که نشان می‌دهد موفقیت سازمان‌های آینده در متاورس منوط به درک عمیق تعامل فناوری، سیاست و عوامل انسانی خواهد بود.

نای^۱ (۲۰۱۴)، در تحقیقی با عنوان «مجموعه رژیم برای مدیریت فعالیت‌های سایبری جهانی» به این نتیجه می‌رسد که فضای سایبر به دلیل ویژگی‌های خاص خود نیازمند مدل جدیدی از حکمرانی است. او پیشنهاد می‌کند به جای یک رژیم واحد، از «مجموعه رژیم» شامل توافقاتی چندجانبه، دوجانبه و هنجارهای صنعتی استفاده شود. نای حکمرانی سایبری را در چهار لایه فیزیکی، منطقی، محتوایی و اجتماعی طبقه‌بندی می‌کند و تأکید می‌کند که هر لایه نیازمند رویکردهای متفاوتی است. او همکاری میان دولت‌ها، شرکت‌های فناوری و جامعه مدنی را ضروری می‌داند و پیش‌بینی می‌کند که آینده حکمرانی سایبری ترکیبی از توافقات رسمی و هنجارهای غیررسمی خواهد بود. اسلاتر^۲ (۲۰۱۷)، در تحقیق خود به این نتیجه می‌رسد که در عصر دیجیتال، ماهیت قدرت و روابط بین‌المللی تغییر کرده است. او دو مدل قدرت «صفحه شطرنج» (کنترل سرزمینی) و «تار عنکبوت» (شبکه‌ها و ارتباطات) را تمایز می‌دهد و تأکید می‌کند که «قدرت ارتباطی» به اندازه قدرت نظامی و اقتصادی اهمیت دارد. اسلاتر پنج استراتژی کلیدی برای موفقیت در جهان شبکه‌ای ارائه می‌دهد: (۱) مرکزیت شبکه‌ای، (۲) قدرت هماهنگ‌کنندگی، (۳) قدرت روایت، (۴) اعتماد توزیع‌شده، و (۵) رهبری مشترک. او نتیجه می‌گیرد که آینده سیاست جهانی در توانایی مدیریت شبکه‌های روابط نهفته است.

دناردیس^۳ (۲۰۱۴)، در تحقیقی با عنوان «جنگ جهانی برای حکمرانی اینترنت» به این نتیجه می‌رسد که مدیریت زیرساخت‌های اینترنت به عرصه‌ای برای رقابت ژئوپلیتیک تبدیل شده است. او استدلال می‌کند که نبرد برای کنترل منابع حیاتی اینترنت، نبردی

¹ Nye

² Slaughter

³ DeNardis

برای شکل دهی به ارزش های جهانی و قدرت سیاسی است و هشدار می دهد که این فرآیندها تأثیر عمیقی بر آزادی بیان و امنیت بین المللی دارند.

اریکسون و جیاکوملو^۱ (۲۰۰۹)، در تحقیقی با عنوان «چه کسی اینترنت را کنترل می کند؟» به این نتیجه می رسند که دولت ها هنوز بازیگران محوری در فضای سایبر هستند و راهبردهای خود را با واقعیت های جدید تطبیق می دهند. آن ها تأکید می کنند که قدرت دولت ها مطلق نیست و باید با شرکت های فناوری و نهادهای بین المللی تعامل کنند.

کلو^۲ (۲۰۱۷)، در تحقیقی با عنوان «سلاح مجازی و نظم بین المللی» به این نتیجه می رسد که سلاح های سایبری چالشی بنیادین برای نظریه های امنیت بین المللی ایجاد کرده اند. او با معرفی مفهوم «انقلاب سایبری» تأکید می کند که ویژگی های سلاح های سایبری محاسبات استراتژیک دولت ها را تغییر داده و نظریه های بازدارندگی را ناکارآمد کرده است. همچنین هشدار می دهد که فقدان هنجارهای مشترک می تواند به بی ثباتی و تشدید تنش های بین المللی منجر شود.

کلیمبورگ^۳ (۲۰۱۷)، در تحقیقی با عنوان «وب تاریک شونده: جنگ برای فضای سایبر» به این نتیجه می رسد که رقابت میان مدل های حکمرانی اینترنت، رقابت ژئوپلیتیک جدیدی ایجاد کرده است. او نشان می دهد که روسیه، چین و غرب از فضای سایبر برای گسترش نفوذ و تضعیف رقبا استفاده می کنند. کلیمبورگ هشدار می دهد که «جنگ های اطلاعاتی» تهدیدی جدی برای دموکراسی ها و ثبات بین المللی هستند و برای مقابله با آن ها، هماهنگی میان دولت ها، شرکت های فناوری و جامعه مدنی ضروری است.

نای (۲۰۱۶)، در تحقیقی با عنوان «بازدارندگی و منصرف سازی در فضای سایبر» به این نتیجه رسیده است که اصول سنتی بازدارندگی در حوزه سایبری با چالش های جدی روبرو است، اما همچنان کاربرد دارد. نای با توسعه مفهوم «منصرف سازی» به عنوان مکمل بازدارندگی، استدلال می کند که ترکیبی از اقدامات فنی، قانونی، هنجاری و دیپلماتیک می تواند به مدیریت تهدیدات سایبری کمک کند. او بر اهمیت ایجاد هنجارهای مشترک و «خطوط قرمز» در فضای سایبر تأکید می کند و پیشنهاد می دهد

¹ Eriksson & Giacomello

² Kello

³ Klimburg

که قدرت‌های بزرگ باید از طریق گفتگوهای دوجانبه و چندجانبه به درک مشترکی از قواعد بازی دست یابند.

سگال^۱ (۲۰۱۶)، در تحقیقی با عنوان «نظم هک‌شده جهانی: چگونه ملت‌ها در عصر دیجیتال می‌جنگند، تجارت می‌کنند، مانور می‌دهند و دستکاری می‌کنند» به این نتیجه رسیده است که از سال ۲۰۱۲، جهان وارد دوره جدیدی از رقابت ژئوپلیتیک در فضای سایبر شده است. سگال با بررسی رویدادهای کلیدی مانند افشاگری‌های اسنودن و حملات سایبری به شرکت‌های بزرگ، نشان می‌دهد که چگونه فضای سایبر به میدان اصلی رقابت قدرت‌ها تبدیل شده است. او استدلال می‌کند که در این «نظم هک‌شده»، مرزهای میان جاسوسی، خرابکاری، جنگ و دیپلماسی مبهم شده و این امر چالش‌های جدی برای ثبات بین‌المللی ایجاد کرده است.

سینگر و فریدمن^۲ (۲۰۱۴)، در تحقیقی با عنوان «امنیت سایبری و جنگ سایبری: آنچه هر کس باید بداند» به این نتیجه رسیده‌اند که فهم عمومی از مسائل سایبری با واقعیت‌های فنی و استراتژیک این حوزه فاصله زیادی دارد. آن‌ها با ارائه توضیحات روشن درباره مفاهیم پیچیده، استدلال می‌کنند که درک درست از جنبه‌های فنی امنیت سایبری برای سیاست‌گذاری مؤثر ضروری است. پژوهشگران بر این باورند که فضای سایبر نه عرصه‌ای برای «آرماگدون دیجیتال» است و نه حوزه‌ای بی‌اهمیت؛ بلکه بُعدی جدید از رقابت استراتژیک است که نیازمند درک دقیق محدودیت‌ها و امکانات آن است.

استیونز^۳ (۲۰۱۸)، در تحقیقی با عنوان «فضای سایبر و دولت» به این نتیجه می‌رسد که قدرت سایبری یک شکل جدید از قدرت ملی است که مکمل قدرت‌های سنتی است. او تأکید می‌کند که توسعه استراتژی‌های مؤثر برای قدرت سایبری نیازمند درک تعامل فناوری، سیاست و ارزش‌های اجتماعی است. همچنین پیش‌بینی می‌کند که رقابت برای برتری سایبری محور اصلی رقابت ژئوپلیتیک در آینده خواهد بود.

روش‌شناسی پژوهش

¹ Segal

² Singer & Friedman

³ Stevens

این تحقیق از نظر هدف توسعه‌ای و از رویکرد تحقیقات آمیخته اکتشافی (کیفی-کمی) استفاده گردیده است. بر مبنای پارادایم مورد بحث، روش شناسی پژوهش مورد ارزیابی و تبیین قرار گرفت. لذا در ابتدا ابعاد و ویژگی اسناد در نقش متغیرهای جمعیت شناختی از کدگذاری باز مورد طبقه‌بندی و تفسیر قرار گرفت و سپس فرایند تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی در قالب مکتب سیستماتیک استراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۴)، بر اساس کدگذاری انتخابی انجام و منعکس گردیدند. همچنین نتایج پژوهش بر اساس بازبینی تشخیص روایی و پایایی پژوهش کیفی کرسول^۲ (۲۰۱۴)، بررسی گردید. روش نمونه‌گیری بخش کیفی پژوهش حاضر به صورت هدفمند و اطلاعات محور است. یعنی بر اساس هدف تحقیق و نیز نمونه‌ای که غنی‌ترین اطلاعات را می‌تواند به صورت غیراحتمالی و بر اساس اهداف پژوهش از مصاحبه ارائه نماید، استفاده شده است. لذا بر اساس نظریه تطبیق مستمر هر یک از خبرگان دارای ویژگی تجربه زیر هستند.

- ۱- دیپلمات یا سابقه خدمت در یکی از سفارت‌خانه‌های جمهوری اسلامی.
- ۲- فعالیت علمی- پژوهشی در دانشگاه‌های معتبر کشور.
- ۳- تمایل به پاسخ به سؤالات نقش فضای مجازی در ساختار نظم جدید بین‌الملل.
- ۴- عضو هیئت علمی بودند و به تعداد ۹ نفر به صورت غیراحتمالی انتخاب شدند و با آن‌ها مصاحبه انجام پذیرفت. این مصاحبه‌ها تا جایی ادامه پیدا نمود که به نقطه اشباع نظری رسید.

اشباع نظری نقطه‌ای است که، مقوله‌های ما که از گزاره‌های نظری تشکیل شده‌اند به اشباع نظری می‌رسند. یعنی دیگر اطلاعات یا گزاره جدیدی ایجاد نمی‌شود تا بتوان آن را در گزاره یا مقوله‌ای قرار داد.

جامعه آماری بخش کمی این پژوهش نیز اساتید گروه سایبر و روابط بین‌الملل دانشگاه عالی دفاع ملی و اعضای هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش که تحصیلات مرتبط با فضای مجازی یا روابط بین‌الملل را داشته و سابقه وابستگی یا تحصیل در خارج از کشور را نیز داشتند. با توجه به حجم جامعه آماری برای داده‌های کمی از روش تصادفی طبقه‌ای استفاده و حجم نمونه برابر با فرمول کوکران معادل ۹۲ نفر می‌باشد.

¹ Strauss & Corbin

² Creswell

$$n = \frac{\frac{t^2 q}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

در این فرمول داریم:

حجم جامعه آماری $N=120$

احتمال نسبت برخورداری از صفت مورد نظر $p=0/5$

احتمال نسبت عدم برخورداری از صفت مورد نظر $q=0/5$

دقت احتمالی مطلوب (نصف فاصله اطمینان) $d=0/05$

درجه یا ضریب اطمینان $t=1/96$ درصد ۹۵

$$n = \frac{\frac{1/96^2 \times 0/5 \times 0/5}{0/5^2}}{1 + \frac{1}{120} \left(\frac{1/96^2 \times 0/5 \times 0/5}{0/5^2} - 1 \right)} \cong 92$$

که با توجه به عدد به دست آمده حجم نمونه آماری در سطح اطمینان ۹۵٪ و خطای مجاز ۵٪ برابر با ۹۲ نفر تعیین گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها همزمان صورت می‌گیرد و بعد از هر مصاحبه متون داده‌ها کدگذاری شدند. سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی بر روی داده‌ها انجام شد. به این منظور ابتدا داده‌ها خط به خط خوانده و کدهای باز (شاخص‌ها) استخراج گردید. در این راستا محقق مصاحبه‌ها را به صورت مکتوب درآورده و آن‌ها را چندین بار مورد مطالعه قرار داد تا شناخت کاملی از آن به دست آورد، کل مصاحبه‌ها به عنوان واحد تحلیل محسوب شد.

جدول ۲. کدگذاری روند شکل‌گیری الگوی پارادایمی

کد خبرگان	مقوله‌های فرعی	کد محوری
P1,P2,P7,P4,P5,P8	تحولات نشان‌دهنده‌ی یک دوره‌ی گذار هستند که در آن نظم مستقر در حال تغییر است و تفکر اسلامی به عنوان	دوران گذار

	یک عامل کلیدی در شکل دهی به آینده‌ی جهانی مطرح می‌شود.	
P3,P4,P5,P7,P8,P9	شرایط جهانی دارای سیالیت است و عدم انسداد و تصلب وجود ندارد.	
P1,P2,P5,P6,P7,P9	تأثیر نظم سایبری بر روابط بین‌الملل؛ افزایش کنشگری در مقیاس بین‌المللی	
P2,P4,P6,P7	پیش‌بینی ناپذیری و عدم اطمینان در جهان حاکم است.	
P3,P4,P9	فعالیت‌های مبتنی بر اینترنت به طور گسترده گسترش یافته و تأثیر زیادی بر سیاست بین‌الملل دارد.	
P1,P4,P5,P7	جهانی شدن تأثیر عمیقی بر فرهنگ و ارزش‌های سستی جوامع دارد.	
P4,P5,P6,P9	تغییرات ناشی از فراملی شدن رسانه‌ها به شکل‌گیری جدیدی در ارتباطات منجر شده است.	
P9	رقابت بین ایالات متحده و روسیه و تأثیر آن بر ساختار بین‌الملل	ساختار
P3,P9	رقابت بین ایالات متحده و روسیه تأثیرات قابل توجهی بر ساختار بین‌الملل داشته است.	
P2,P8	رقابت شدید در فضای مجازی در حال افزایش است.	
P4,P5,P7,P8	رایانش ابری و پروژه‌های اینترنت ماهواره‌ای به دسترسی به اطلاعات و کاهش شکاف دیجیتال کمک کرده‌اند.	
P2,P4,P7,P9	فضای سایبری تأثیر عمیقی بر ژئوپلیتیک و مناسبات دولت‌ها دارد.	
P1,P4,P5,P8	کنشگری بازیگران غیر دولتی در عرصه بین‌الملل در حال افزایش است.	
P1,P8,P9	دیپلماسی سایبری تأثیرات قابل توجهی بر سیاست خارجی دارد و نیاز به توانایی‌های مرتبط با امنیت را افزایش می‌دهد.	مکاتب
P6,P7,P9	گذار از نظم تساهل به واقعیت‌های جدید تأثیرات عمیقی بر هنجارها و ارزش‌ها دارد.	
P2,P7,P4,P5	ساختارهای هنجاری و عقیدتی در شکل‌دهی به کنش سیاسی و اجتماعی اهمیت زیادی دارند.	

P7,P9	هماهنگی میان سیاست خارجی و برداشت‌های کنشگران از نقش ملی وجود دارد.	
P4,P5,P6	دیپلماسی سایبری به دنبال ایجاد استانداردهای دیجیتال مشترک است.	
P1,P4	نظام بین‌الملل به عنوان بستری برای فعالیت دولت‌ها و منعکس‌کننده تعاملات مختلف عمل می‌کند.	مفهوم
P3,P4,P5	اهداف کشورها در نظم بین‌الملل ناظر بر تلاش برای دستیابی به جایگاه مطلوب است.	
P5,P8	ساختار ناظر بر ترتیبات و روابط که در طول زمان تکامل یافته و اهداف را تحت تأثیر قرار می‌دهد	
P4,P5,P7,P8	مجموعه‌ای از قواعد، هنجارها و نهادهایی که بر روابط میان بازیگران کلیدی در محیط بین‌المللی حاکم است، وجود دارد.	
P9	تغییر توزیع قدرت تأثیرات عمیقی بر ساختار سیاست بین‌الملل دارد.	

جلسه کانونی با خبرگان (کدگذاری گزینشی و قضاوت)

یک جلسه کانونی با حضور ۹ نفر از متخصصین و آگاه در زمینه موضوع تحقیق برگزار شد. در این جلسه، نظرات آن‌ها درباره ابعاد و مقوله‌های استخراج‌شده مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که هیچ پیشنهاد جدیدی برای افزودن وجود ندارد. بر این اساس، محقق تصمیم گرفت تا با توجه به نتایج این جلسه و تحلیل قبلی، دوباره به تحلیل‌ها بپردازد. پس از انجام تحلیل هم‌پوشانی بر روی واحدهای معنایی، در چهار کد محوری دسته‌بندی شدند. پس از به دست آمدن واحدهای معنایی و کدهای محوری از آخرین جلسه کانونی، پرسشنامه‌ها تهیه روایی ظاهری سؤالات پرسشنامه توسط ۳ نفر از خبرگان با اصلاحات جزئی تأیید گردید. لذا جامعه آماری بخش کمی این پژوهش تعداد ۹۲ پرسشنامه که با مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت تنظیم شده بود، تکمیل و با نرم‌افزار Smart PLS تحلیل شد.

ارزیابی مدل در نرم‌افزار Smart PLS

در این فرآیند ابتدا مدل اندازه‌گیری ارزیابی می‌شود و روایی و پایایی آن برحسب معیارهای مطرح در مدل‌های بیرونی مورد بررسی قرار می‌گیرند. سپس در صورت تأیید پایایی، روایی و شاخص اشتراک مدل اندازه‌گیری می‌توان به ارزیابی مدل ساختاری (درونی) پرداخت.

ارزیابی مدل اندازه‌گیری (مدل بیرونی)

ارزیابی پایایی مدل اندازه‌گیری

دو عامل در ارزیابی پایایی مدل‌های بیرونی مطرح است: تک‌بعدی بودن و پایایی درونی (ضریب قابلیت اطمینان ساختاری). برای تأیید عامل اول یعنی تک‌بعدی بودن، باید مقدار عاملی بزرگ‌تر از $0/4$ باشد. در عامل دوم نیز آلفای کرونباخ باید از $0/7$ بزرگ‌تر باشند. همان‌طور که از نتایج جدول زیر مشاهده می‌گردد، پایایی مدل اندازه‌گیری تأیید می‌شود.

جدول ۳. مقادیر بارهای عاملی، متوسط واریانس استخراج‌شده و پایایی ترکیبی

بار عاملی	مقوله‌های فرعی	Cronbach	کد محوری
۰.۵۰۰	تحولات نشان‌دهنده‌ی یک دوره‌ی گذار هستند که در آن نظم مستقر در حال تغییر است و تفکر اسلامی به عنوان یک عامل کلیدی در شکل‌دهی به آینده‌ی جهانی مطرح می‌شود.	۰.۸۴۵	دوران گذار
۰.۷۸۵	شرایط جهانی دارای سیالیت است و عدم انسداد و تصلب وجود ندارد.		
۰.۷۳۰	تأثیر نظم سایبری بر روابط بین‌الملل؛ افزایش کنشگری در مقیاس بین‌المللی		
۰.۷۷۱	پیش‌بینی ناپذیری و عدم اطمینان در جهان حاکم است.		
۰.۶۳۰	فعالیت‌های مبتنی بر اینترنت به طور گسترده گسترش یافته و تأثیر زیادی بر سیاست بین‌الملل دارد.		
۰.۶۲۲	جهانی شدن تأثیر عمیقی بر فرهنگ و ارزش‌های سستی جوامع دارد.	۰.۸۲۵	ساختار
۰.۵۴۰	تغییرات ناشی از فراملی شدن رسانه‌ها به شکل‌گیری جدیدی در ارتباطات منجر شده است.		

۰.۵۰۶	رقابت بین ایالات متحده و روسیه و تأثیر آن بر ساختار بین الملل		
۰.۶۵۱	رقابت بین ایالات متحده و روسیه تأثیرات قابل توجهی بر ساختار بین الملل داشته است.		
۰.۷۱۵	رقابت شدید در فضای مجازی در حال افزایش است.		
۰.۷۲۷	رایانش ابری و پروژه های اینترنت ماهواره ای به دسترسی به اطلاعات و کاهش شکاف دیجیتال کمک کرده اند.		
۰.۷۲۵	فضای سایبری تأثیر عمیقی بر ژئوپلیتیک و مناسبات دولت ها دارد.		
۰.۵۶۷	کنشگری بازیگران غیر دولتی در عرصه بین الملل در حال افزایش است.		
۰.۷۶۷	دیپلماسی سایبری تأثیرات قابل توجهی بر سیاست خارجی دارد و نیاز به توانایی های مرتبط با امنیت را افزایش می دهد.	۰.۷۹۱	مکاتب
۰.۴۵۴	گذار از نظم تساهل به واقعیت های جدید تأثیرات عمیقی بر هنجارها و ارزش ها دارد.		
۰.۷۳۹	ساختارهای هنجاری و عقیدتی در شکل دهی به کنش سیاسی و اجتماعی اهمیت زیادی دارند.		
۰.۸۳۱	هماهنگی میان سیاست خارجی و برداشت های کنشگران از نقش ملی وجود دارد.		
۰.۸۰۳	دیپلماسی سایبری به دنبال ایجاد استانداردهای دیجیتال مشترک است.		
۰.۶۸۷	نظام بین الملل به عنوان بستری برای فعالیت دولت ها و منعکس کننده تعاملات مختلف عمل می کند.	۰.۸۹۴	مفهوم
۰.۷۰۲	اهداف کشورها در نظم بین الملل ناظر بر تلاش برای دستیابی به جایگاه مطلوب است.		
۰.۶۵۱	ساختار ناظر بر ترتیبات و روابط که در طول زمان تکامل یافته و اهداف را تحت تأثیر قرار می دهد		
۰.۷۱۵	مجموعه ای از قواعد، هنجارها و نهادهایی که بر روابط میان بازیگران کلیدی در محیط بین المللی حاکم است، وجود دارد.		
۰.۶۸۱	تغییر توزیع قدرت تأثیرات عمیقی بر ساختار سیاست بین الملل دارد.		

ارزیابی روایی مدل اندازه گیری

دو نوع روایی در این بخش مطرح است: روایی همگرا و روایی واگرا. روایی همگرا به این معنی است که متغیر پنهان به طور مناسب توسط متغیرهای آشکار توضیح داده می شود. برای سنجش روایی همگرا از متوسط واریانس استخراج شده، استفاده می شود که حداقل مقدار قابل قبول آن ۰/۵ است. وجود روایی واگرا نیز به این معنی است که متغیر پنهان توسط متغیرهای آشکار خودش بهتر از متغیرهای عوامل دیگر توضیح داده می شود؛ که در مدل سازی مسیری PLS از معیار فورنل- لارکر برای سنجش آن استفاده می کنیم. معیار فورنل- لارکر بیان می کند که یک متغیر باید در مقایسه با معرف های سایر متغیرهای پنهان، پراکندگی بیشتری را در بین معرف های خود داشته باشد یا به عبارت دیگر متوسط واریانس استخراج شده هر متغیر پنهان باید بیشتر از بالاترین توان دوم همبستگی آن متغیر با سایر متغیرهای پنهان باشد (اصغرزاده و همکاران، ۲۰۲۴). با توجه به جدول زیر میزان $CR > AVE$ بوده و می توان ادعا کرد که هر متغیر با یکدیگر همبستگی و همگرایی دارند.

جدول ۴. نتایج آزمون فورنل لارکر و متوسط واریانس استخراج شده

مؤلفه ها	دوران گذار	ساختار	مکاتب	مفهوم	CR	AVE
دوران گذار	۰/۴۹۸				۰/۸۵۴	۰/۷۸۹
ساختار	۰/۳۴۰	۰/۵۰۱			۰/۸۷۵	۰/۷۶۵
مکاتب	۰/۶۲۵	۰/۶۹۱	۰/۴۴۸		۰/۸۹۱	۰/۷۴۰
مفهوم	۰/۷۶۱	۰/۶۰۰	۰/۶۹۱	۰/۵۴۱	۰/۸۴۲	۰/۷۹۸

اندازه گیری (شاخص اشتراک)

این شاخص توانایی مدل را در پیش بینی متغیرهای مشاهده پذیر از طریق مقادیر متغیر پنهان متناظرشان می سنجد. مقادیر مثبت این شاخص نشانگر کیفیت مناسب و قابل قبول مدل اندازه گیری می باشد. در جدول زیر مقادیر شاخص اشتراک مربوط به هر یک از متغیرها درج شده است. همان طور که مشاهده می شود مقادیر مثبت و بزرگ تر از صفر هستند.

جدول ۵. نتایج آزمون کیفیت مدل اندازه گیری

متغیر	CV Com
دوران گذار	۰/۳۵۴
ساختار	۰/۴۱۸
مکاتب	۰/۳۱۷
مفهوم	۰/۳۴۵

ارزیابی مدل ساختاری (مدل درونی)

بعد از ارزیابی مدل اندازه گیری و تأیید پایایی و روایی مدل، می توان به ارزیابی مدل ساختاری پرداخت که از دو معیار برای ارزیابی این مدل استفاده می شود.

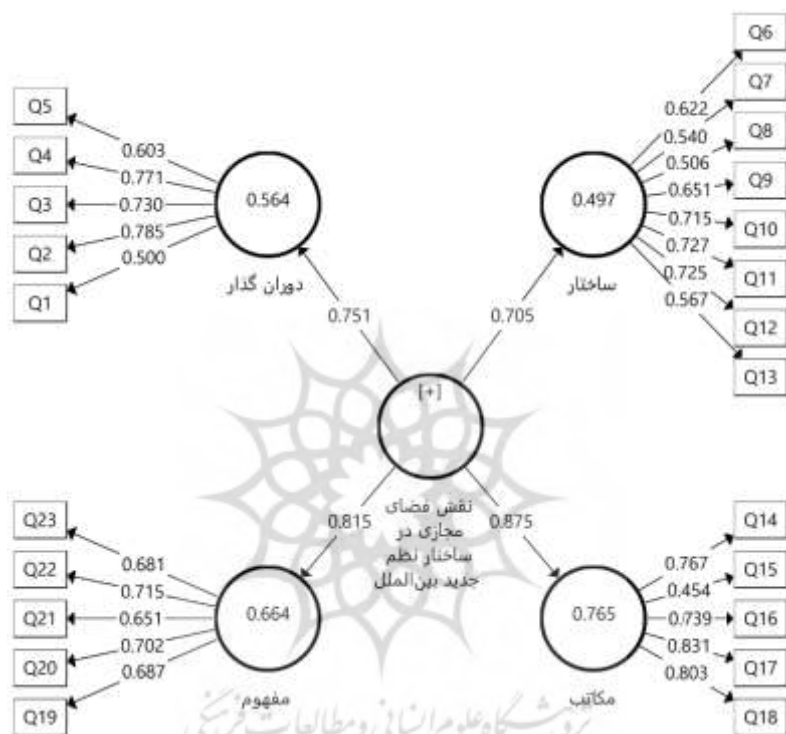
ضریب تعیین (R^2)

معیار اساسی برای ارزیابی میزان تبیین متغیرهای وابسته، ضریب تعیین است. ضرایب تعیین R مربوط به متغیرهای مکنون درون زای (وابسته) مدل است و ضریب تعیین نشان می دهد چند درصد از تغییرات متغیر وابسته، توسط متغیرهای مستقل تبیین می شود و مقدار این ضریب از ۰ تا ۱ متغیر است.

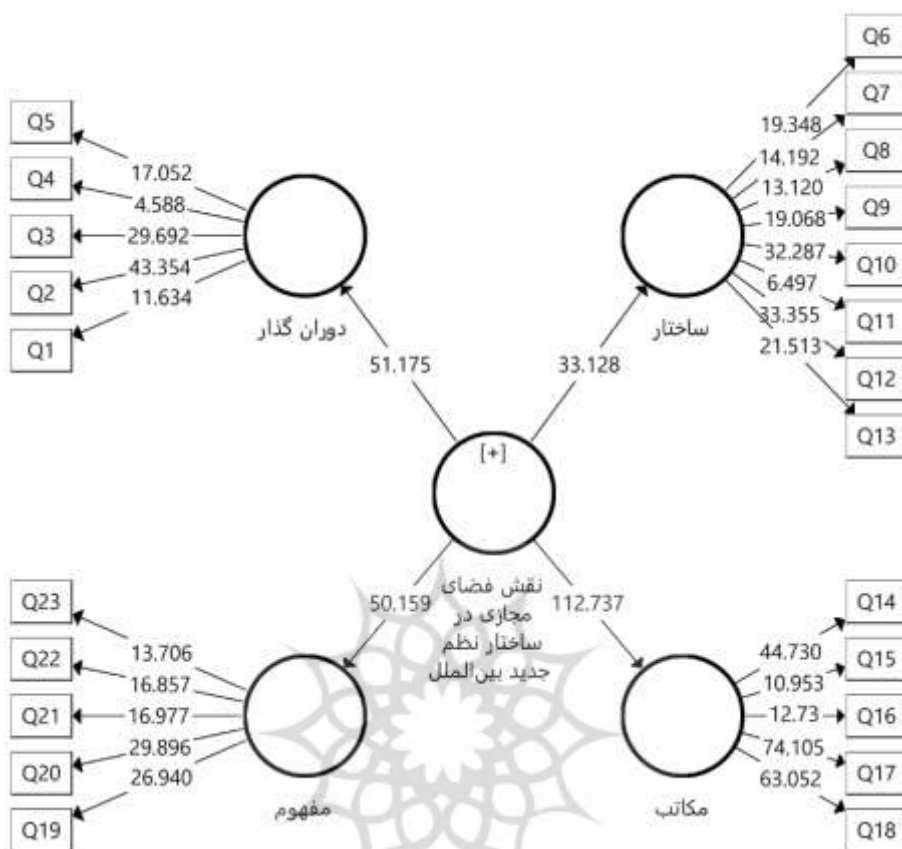
کوهن در سال ۱۹۸۸ مقادیر نزدیک به ۰/۶۷ را مطلوب، نزدیک به ۰/۳۳ را معمولی و نزدیک به ۰/۱۹ را ضعیف ارزیابی می نماید. بر همین اساس آگاهی و اطلاعات با ضریب مسیر ۰/۸۶۱، ارتباطات و تعاملات با ضریب مسیر ۰/۸۹۱، مشارکت و همکاری با ضریب مسیر ۰/۸۰۲، اخلاق و انضباط اجتماعی با ضریب مسیر ۰/۸۱۷، ابعاد تشکیل دهنده رشد و تعالی اجتماعی سرمایه های انسانی دفاعی هستند. لازم به ذکر است مقادیر R^2 در داخل دایره مدل نشان داده شده و تنها برای سازه های درون زا (وابسته) مدل محاسبه می شود و در مورد سازه های برون زا مقدار این معیار صفر است؛ لذا با در نظر گرفتن سه مقدار ملاک پیش گفته مناسب بودن برازش مدل ساختاری تأیید می شود.

اما برای ارزیابی برازش مدل ساختاری بر اساس ضرایب معناداری Z یا همان مقادیر t -values در این نرم افزار استفاده می گردد که با اجرای فرمان بوت استرپینگ مقادیر بر روی خطوط مسیرها نشان داده می شوند. در صورتی که مقادیر از ۱/۹۶ بیش تر باشد، بیانگر صحت رابطه بین سازه ها و در نتیجه تأیید فرضیه های پژوهش در سطح اطمینان

۹۵ درصد است. در شکل ۲ مقادیر برای ارزیابی بخش ساختاری مدل نشان داده شده است. با توجه به اینکه تمام اعداد واقع بر مسیرها بالاتر از هستند، این مطلب حاکی از معنادار بودن مسیرهای مناسب بودن مدل ساختاری و تأیید تمام فرضیه‌های پژوهش است.

شکل ۱. مدل در حالت ضریب معانی ساختاری

شکل ۲. مدل در حالت اعداد معناداری

جدول ۶. نتایج آزمون مسیر

مسیر	ضریب مسیر (β)	مقدار بحرانی (t)	سطح معناداری (P)	نتیجه در سطح ۵٪
دوران گذار	۰/۷۵۱	۵۱/۱۷۵	۰/۰۰۰	تأیید با احتمال ۰/۹۵
ساختار	۰/۷۰۵	۳۳/۱۲۸	۰/۰۰۰	تأیید با احتمال ۰/۹۵
مکاتب	۰/۸۷۵	۱۱۲/۷۳۷	۰/۰۰۰	تأیید با احتمال ۰/۹۵
مفهوم	۰/۸۱۵	۵۰/۱۵۹	۰/۰۰۰	تأیید با احتمال ۰/۹۵

تحلیل مدل ساختاری با ضریب مسیر ۰/۷۵۱ و مقدار بحرانی ۵۱/۱۷۵ برای مؤلفه «دوران گذار» نشان می‌دهد که ما در عصری زندگی می‌کنیم که نظم مستقر بین‌المللی در حال

دگرگونی است و فضای مجازی نقش حیاتی در این تحول ایفا می‌کند. مقوله‌های فرعی مرتبط با این کد محوری، از جمله «تأثیر نظم سایبری بر روابط بین‌الملل» و «افزایش کنشگری در مقیاس بین‌المللی» با بارهای عاملی قابل توجه (۰.۷۳۰)، بر اهمیت فضای مجازی در شکل‌دهی به نظم نوین تأکید دارند.

در ارتباط با «ساختار» نظم بین‌الملل، یافته‌ها با ضریب مسیر ۰.۷۰۵ و مقدار بحرانی ۳۳.۱۲۸ نشان می‌دهد که فضای مجازی مناسبات میان دولت‌ها و ژئوپلیتیک جهانی را دگرگون ساخته است. بار عاملی ۰.۷۲۵ برای مقوله «فضای سایبری تأثیر عمیقی بر ژئوپلیتیک و مناسبات دولت‌ها دارد» تأییدی بر این یافته است. همچنین «رقابت شدید در فضای مجازی» با بار عاملی ۰.۷۱۵ نشان‌دهنده اهمیت روزافزون این حوزه در رقابت‌های بین‌المللی است.

مؤلفه «مکاتب» با ضریب مسیر ۰.۸۷۵ و مقدار بحرانی ۱۱۲.۷۳۷ (بالاترین در میان کدهای محوری) بیانگر تأثیر عمیق فضای مجازی بر چارچوب‌های نظری و مفهومی روابط بین‌الملل است. «دیپلماسی سایبری» با بار عاملی ۰.۷۶۷ و «هماهنگی میان سیاست خارجی و برداشت‌های کنشگران» با بار عاملی ۰.۸۳۱ نشان می‌دهد که ابعاد نظری و عملی دیپلماسی تحت تأثیر فضای مجازی دستخوش تحول شده‌اند.

در نهایت، مؤلفه «مفهوم» با ضریب مسیر ۰.۸۱۵ و مقدار بحرانی ۵۰.۱۵۹ نشان می‌دهد که مفاهیم بنیادین نظم بین‌الملل نیز متأثر از فضای مجازی در حال بازتعریف هستند. «مجموعه‌ای از قواعد، هنجارها و نهادهایی که بر روابط میان بازیگران کلیدی در محیط بین‌المللی حاکم است» با بار عاملی ۰.۷۱۵ بیانگر تأثیر فضای مجازی بر قواعد بازی در عرصه بین‌الملل است.

مدل معادلات ساختاری با شاخص‌های برازش مناسب تأیید می‌کند که فضای مجازی مؤلفه‌های چهارگانه «دوران گذار»، «ساختار»، «مکاتب» و «مفهوم» را به طور معناداری تحت تأثیر قرار داده است. آلفای کرونباخ بالاتر از ۰.۷ برای تمامی کدهای محوری (۰.۸۴۵، ۰.۸۲۵، ۰.۷۹۱، و ۰.۸۹۴) نشان‌دهنده پایایی بالای یافته‌های پژوهش است.

نتیجه‌گیری

در دنیای امروز، تحولات سریع و پیچیده‌ای در عرصه بین‌الملل در حال وقوع است که به تغییرات عمیق در نظم جهانی منجر می‌شود. این تغییرات نه تنها به دلیل ظهور

فناوری‌های نوین و فضای مجازی، بلکه به واسطه‌ی تغییرات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نیز شکل می‌گیرند. در این راستا، تفکر اسلامی به عنوان یک عامل کلیدی در شکل‌دهی به آینده‌ی جهانی مطرح می‌شود و به نوعی به بازتعریف هنجارها و ارزش‌های موجود کمک می‌کند.

تحولات کنونی در عرصه بین‌الملل نشان‌دهنده‌ی یک دوره‌ی گذار هستند که در آن نظم مستقر در حال تغییر است. این تغییرات به ویژه با ظهور تفکر اسلامی به عنوان یک عامل کلیدی در شکل‌دهی به آینده‌ی جهانی همراه است. در این دوران، ما شاهد تغییرات عمیق در ساختارهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هستیم که به نوعی به بازتعریف هنجارها و ارزش‌های موجود منجر می‌شود. این تحولات نه تنها به تغییر در روابط بین‌الملل کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز ظهور الگوهای جدیدی از کنشگری و تعاملات جهانی خواهد بود.

شرایط جهانی در حال حاضر دارای سیالیت است و عدم انسداد و تصلب وجود ندارد. این وضعیت باعث می‌شود که بازیگران بین‌المللی بتوانند به راحتی در عرصه‌های مختلف فعالیت کنند و به دنبال منافع خود باشند. تأثیر نظم سایبری بر روابط بین‌الملل نیز به وضوح مشهود است؛ به طوری که کنشگری در مقیاس بین‌المللی به شدت افزایش یافته و بازیگران غیر دولتی نقش مهمی در این فرآیند ایفا می‌کنند. فعالیت‌های مبتنی بر اینترنت به طور گسترده گسترش یافته و تأثیر زیادی بر سیاست بین‌الملل دارد. جهانی شدن نیز تأثیر عمیقی بر فرهنگ و ارزش‌های سنتی جوامع گذاشته و به تغییرات ناشی از فراملی شدن رسانه‌ها منجر شده است.

رقابت بین ایالات متحده و روسیه تأثیرات قابل توجهی بر ساختار بین‌الملل داشته و رقابت شدید در فضای مجازی در حال افزایش است. این رقابت‌ها نه تنها به تغییر در مناسبات قدرت منجر می‌شود، بلکه باعث شکل‌گیری دیپلماسی سایبری و نیاز به توانایی‌های مرتبط با امنیت می‌گردد. گذار از نظم تساهل به واقعیت‌های جدید تأثیرات عمیقی بر هنجارها و ارزش‌ها دارد و ساختارهای هنجاری و عقیدتی در شکل‌دهی به کنش سیاسی و اجتماعی اهمیت زیادی دارند. هماهنگی میان سیاست خارجی و برداشت‌های کنشگران از نقش ملی نیز به وضوح در این زمینه قابل مشاهده است.

نظام بین‌الملل به عنوان بستری برای فعالیت دولت‌ها و منعکس‌کننده تعاملات مختلف عمل می‌کند. اهداف کشورها در نظم بین‌الملل ناظر بر تلاش برای دستیابی به جایگاه مطلوب است. ساختار ناظر بر ترتیبات و روابط که در طول زمان تکامل یافته و اهداف را تحت تأثیر قرار می‌دهد، شامل مجموعه‌ای از قواعد، هنجارها و نهادهایی است که بر روابط میان بازیگران کلیدی در محیط بین‌المللی حاکم است. تغییر توزیع قدرت نیز تأثیرات عمیقی بر ساختار سیاست بین‌الملل دارد و به نوعی می‌تواند به بازتعریف نقش و جایگاه کشورها در نظام جهانی منجر شود.

این تحولات و تغییرات به وضوح نشان می‌دهد که فضای مجازی و تحولات مرتبط با آن، نه تنها به عنوان یک ابزار ارتباطی، بلکه به عنوان یک عامل تعیین‌کننده در شکل‌دهی به نظم جدید بین‌الملل و آینده‌ی جهانی عمل می‌کند.

توصیه‌های کلیدی برای سیاست‌گذاران دفاعی

- ۱- تسریع در احصاء روندهای تاثیرگذار نظم سایبری که موجب دگرگونی‌های سریع و پیچیده در نظم نوین بین‌الملل می‌گردد.
- ۲- برنامه‌ریزی و گسترش حضور فعال در تنظیم قوانین بین‌المللی و رژیم‌های حکمرانی فضای مجازی و همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی برای مقابله با تهدیدات سایبری
- ۳- برای نقش آفرینی بازیگران غیردولتی (سمن‌ها، شرکت‌های فناور، سلبریتی‌ها، گروه‌های هکری و غیره) در دیپلماسی دفاعی و سایبری سرمایه‌گذاری گردد.
- ۴- با تحولات ایجاد شده در مفاهیم مرز، حاکمیت، ملت و واحد سیاسی در فضای مجازی به پژوهش‌های مرتبط با سایبرپلیتیک بیشتر توجه شود.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران بر خود واجب می‌دانند از اساتید گرانقدر گروه سایبر و روابط بین‌الملل دانشگاه عالی دفاع ملی و اعضای هیئت‌علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش که با دانش و تجربیات ارزشمند خود راهنمایی‌های بی‌نظیری را ارائه دادند، تقدیر و تشکر نمایند.

تضاد منافع

بدین وسیله نویسندگان به روشنی و با اطمینان اعلام می کنند که هیچ گونه تضاد منافعی در خصوص پژوهش حاضر وجود ندارد.

منابع

- اصغرزاده، اصغر، فرزام نیا، نیما، اوریا، مهدی و قربانی، وحید. (۱۴۰۳). عوامل پیش روی سازمان های آینده در فضای متاورس. امنیت ملی، ۱۴(۵۴)، ۱۸۱-۲۰۶. [URL: /https://ns.sndu.ac.ir](https://ns.sndu.ac.ir)
- سعیدی، روح الامین. (۱۳۹۶). چرایی ظهور دیپلماسی نوین در بستر متحول نظام جهانی. مطالعات روابط بین الملل (پژوهشنامه روابط بین الملل)، ۱۰(۳۷)، ۱۰۵-۱۳۶. [URL: /https://sid.ir](https://sid.ir)
- متقی، سید محمدرضا، خسروی، حسن، عبدالکریمی، بیژن، عباسی، بیژن و آقامحمدآقایی، احسان. (۱۴۰۳). چالش های دولت-ملت در عصر انقلاب صنعتی چهارم. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران، ۱-۱۸. [doi: 10.22059/jpls.2023.354038.3251](https://doi.org/10.22059/jpls.2023.354038.3251)
- اسماعیلی، مصطفی. (۱۳۹۴). جهانی شدن و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (چاپ اول). تهران: انتشارات انتخاب. [URL: /https://www.gisoom.com/book/11133816/](https://www.gisoom.com/book/11133816/)
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال و رادفر، فیروزه. (۱۴۰۳). دیپلماسی عمومی: پیوند قدرت سیاسی و قدرت مردمی. پژوهشنامه دیپلماسی فرهنگی، ۱(۳)، ۵۶-۷. [doi: 10.22034/cdrj.2024.473329.1011](https://doi.org/10.22034/cdrj.2024.473329.1011)
- وحیدی، موسی الرضا. (۱۳۸۶). فراتکنولوژی و تحول مفهوم قدرت در روابط بین الملل. مطالعات راهبردی، ۱۰(۴۱ پیایی ۳۸)، ۵۴-۷۲. [URL: https://sid.ir/paper/466295/fa](https://sid.ir/paper/466295/fa)
- جمشیدی، محمد حسین و نقدی، فرزانه. (۱۳۹۸). تأثیر انقلاب فناوری نوین ارتباطی و اطلاعاتی بر دگرگونی و تحول مقوله «دولت». فصلنامه سیاست، ۴۹(۳)، ۶۰۷-۶۲۶. [doi: 10.22059/jpq.2019.228744.1007029](https://doi.org/10.22059/jpq.2019.228744.1007029)
- دهشیری، محمدرضا. (۱۳۹۳). جهانی شدن و نظام بین الملل. مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۱۴(۵)، ۱-۳۱. [URL: /https://www.noormags.ir/view/en/](https://www.noormags.ir/view/en/)
- رحمان زاده، سید علی. (۱۳۸۸). کارکرد شبکه های اجتماعی مجازی در عصر جهانی شدن. مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۱۱(۱)، ۴۹-۷۸. [URL: /https://sspp.iranjournals.ir/](https://sspp.iranjournals.ir/)
- سعیدی، روح الامین. (۱۳۹۶). چرایی ظهور دیپلماسی نوین در بستر متحول نظام جهانی. مطالعات روابط بین الملل (پژوهشنامه روابط بین الملل)، ۱۰(۳۷)، ۱۰۵-۱۳۶. [SID: https://sid.ir](https://sid.ir)
- Asgharzadeh, A. , Mohammadzadeh, M. and Mirjomehri, A. R. (2024). Structural equation modeling (SEM) in institutionalizing e-learning culture case study AJA command and staff university. International Journal of

- Nonlinear Analysis and Applications, 15(6), 165-172. [doi: 10.22075/ijnaa.2023.30037.4319](https://doi.org/10.22075/ijnaa.2023.30037.4319)
- Barlow, J. P. (1996). A Declaration of the Independence of Cyberspace. Electronic Frontier Foundation. [URL: https://www.eff.org/cyberspace-independence](https://www.eff.org/cyberspace-independence).
 - DeNardis, L. (2014). The Global War for Internet Governance. New Haven: Yale University Press. <https://doi.org/10.12987/9780300182118>
 - Eriksson, J., & Giacomello, G. (2009). Who controls the internet? Beyond the obstinacy or obsolescence of the state. International Studies Review, 11(1), 205–230. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2008.01841.x>
 - Kissinger, H. (2015). World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History. Penguin Books. [URL: https://www.penguinrandomhouse.com/books](https://www.penguinrandomhouse.com/books)
 - Mazarr, M. J. (2016). Understanding the Current International Order. RAND Corporation. [URL: https://www.rand.org/pubs/research](https://www.rand.org/pubs/research)
 - Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. Addison-Wesley. [URL: https://books.google.com/books/about/](https://books.google.com/books/about/)
 - Acharya, A. (2017). After liberal hegemony: The advent of a multiplex world order. Ethics & International Affairs, 31(3), 271-285. [DOI: 10.1017/S089267941700020X](https://doi.org/10.1017/S089267941700020X)
 - Acharya, A. (2018). The end of American world order (2nd ed.). Polity Press. [URL: https://www.politybooks.com/bookdetail?book](https://www.politybooks.com/bookdetail?book)
 - Allison, G. (2017). Destined for war: Can America and China escape Thucydides's trap? Houghton Mifflin Harcourt. [URL: https://www.hachettebookgroup.com](https://www.hachettebookgroup.com)
 - Haas, R. (2008). The age of nonpolarity: What will follow U.S. dominance. Foreign Affairs, 87(3),. [URL: https://www.jstor.org/stable/20032650](https://www.jstor.org/stable/20032650)
 - Hale, T., Held, D., & Young, K. (2013). Gridlock: Why global cooperation is failing when we need it most. Polity Press. [URL: https://books.google.com/books](https://books.google.com/books)
 - Hurrell, A. (2018). Beyond the BRICS: Power, pluralism, and the future of global order. Ethics & International Affairs, 32(1), 89-101. <https://doi.org/10.1017/S0892679418000126>

- Ikenberry, G. J. (2018). The end of liberal international order? *International Affairs*, 94(1), 7-23. <https://doi.org/10.1093/ia/iix241>
- Kello, L. (2017). *The virtual weapon and international order*. Yale University Press. <https://doi.org/10.12987/9780300226331>
- Katzenstein, P. J. (2015). A world of plural and pluralist civilizations: Multiple actors, traditions, and practices. In P. J. Katzenstein (Ed.), *Civilizations in world politics: Plural and pluralist perspectives* (pp. 1-40). Routledge. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters>
- Mearsheimer, J. J. (2019). Bound to fail: The rise and fall of the liberal international order. *International Security*, 43(4), 7-50.
– https://doi.org/10.1162/isec_a_00342
- Nye, J. S. (2019). Notes on insights from other regimes: Cyber. Governance of the Deployment of Solar Geoengineering, 55. URL: <https://scholar.harvard.edu/>
- Slaughter, A. M. (2017). *The chessboard and the web: Strategies of connection in a networked world*. Yale University Press. URL: <https://books.google.com>
- Segal, A. (2016). *The hacked world order: How nations fight, trade, maneuver, and manipulate in the digital age*. Hachette UK. URL: <https://www.csmonitor.com/World/P>
- Zakaria, F. (2019). The self-destruction of American power: Washington squandered the unipolar moment. *Foreign Affairs*, 98(4), 10-16. URL: <https://www.jstor.org/stable/26798221>